

ВІКТОР ІВЧЕНКО: ШЛЯХ У КІНОПЕДАГОГІКУ

Олександр Безручко

УДК 791.44.071.1 Івченко

Стаття присвячена дослідженню процесу становлення видатного українського режисера театру та кіно Віктора Івченка як педагога й митця; визначено фактори, що вплинули на формування його педагогічних поглядів.

Ключові слова: Віктор Іларіонович Івченко, становлення кіноосвіти в Україні, кінорежисер.

The article investigates a formation of the famous ukrainian theatre and film director Victor I. Ivchenko as a teacher and artist. The researcher has defined the factors that had influenced formation of Ivchenko's pedagogical views.

Key words: Victor I. Ivchenko, formation of the film education in Ukraine, film director.

Народний артист Української РСР (1960), Лауреат Державної премії Української РСР імені Т. Г. Шевченка (1967), Віктор Іларіонович Івченко (1912–1972) відомий як сценарист, режисер театру та кіно, проте найголовніша сфера його діяльності – це кінопедагогіка. Серед його учнів – Іван Миколайчук, Раїса Недашківська, Броніслав Брондуков, Володимир Горпенко, Володимир Савельєв, Борис Івченко, Аркадій Миккульський, Валерій Бесараб та багато інших митців, які плідно працювали й продовжують працювати на теренах української культури.

Парфразуючи відомий вислів А. С. Екзюпері про те, що «всі ми родом з дитинства», можна зазначити, що «кожен майстер починав колись як учень і потім продовжився в своїх учнях». Спробуємо розібратися в складових того ґрунту, на якому зростав не тільки режисерський, але й педагогічний талант В. Івченка.

Віктор Івченко народився 9 листопада 1912 року в повітовому містечку Богодухів Харківської області. Після закінчення технікуму отримав диплом будівельника шляхів і вступив до Київського державного театрального інституту (КДТІ). Так принаймні зазначено в усіх біографічних довідниках.

Історія національної кіноосвіти сповнена білих плям. Багато визнаних українських митців намагалися не згадувати деякі сторінки власної біографії. Так, зокрема, Петро Вершигора,

Ізраїль Гольдштейн, Віктор Іванов та інші оминали увагою факт навчання на художньому факультеті Київського державного інституту кіномотографії (КДІК).

Віктор Івченко закінчив КДТІ у 1937 р. Студенти зі спеціальності «режисери театру» навчалися чотири роки. Отже, вступив до інституту він у вересні 1933 р. Проте серед студентів режисерського відділення (українського, польського та єврейського), які навчалися в Київському державному музично-драматичному інституті ім. М. Лисенка (так до реорганізації називався КДТІ), В. Івченка не було. Доцільно зауважити, що серед першокурсників української драми стоїть прізвище відомої в майбутньому української актриси Наталії Григорівні Кандиби¹.

Колишня студентка кіноакторського факультету КДІКу Клавдія Радюк після здобуття Україною незалежності згадувала, що «на другому курсі акторського факультету відбулася реорганізація й скасували акторський»².

Документи КДІКу зникли, проте в результаті архівного пошуку було відновлено прізвища студентів кіноакторського факультету, які змушені були заново складати іспити, аби стати театральними акторами. Так, наприклад, серед тридцяти одного студента першого курсу 1935–1936 рр. під номером п'ятнадцять зазначене ім'я Логовінської Маріанни Семенівни

(1916 р. н.), яка вступила на перший курс театрального після трьох років навчання в КДІКу³. Однак М. Логовінська не могла вчитися на кіноакторському факультеті три роки, оскільки він проіснував лише два. Імовірно, вона вчилася на кінорежисерському або сценарному факультеті, а після реформи 1934 року не склала внутрішніх іспитів у кіноінституті, не вступила з іншими студентами на перший курс театального інституту і лише наступного року колишня третьокурсниця КДІКу змогла стати першокурсницею КДТІ.

Серед прізвищ студенток першого курсу кіноакторського факультету, запрошених восени 1933 р. студентами кінорежисерського факультету КДІКу на засідання «гуртка творчообдарованих», згадується Зоріна Марія⁴. Вона не змогла вступити у 1934 р. разом зі своєю подругою по «гуртку творчообдарованих» Розою Фрідкіною, проте не припинила спроб і разом з Маріанною Логовінською стала студенткою театального інституту наступного, 1935 року⁵.

Марія Миколаївна Зоріна (1906 р. н.) закінчила робітничий факультет, вступила в комуністичну партію й лише з другої спроби змогла вступити до театального інституту. Попри це, вона відразу стала парторгом інституту й після першої зимової сесії потрапила до списку студентів, яких висунули на персональну стипендію театального інституту.

На кожного студента була написана характеристика. Зоріну викладачі охарактеризували наступним чином: «Має добрі акторські дані і добру загальну культурну підготовку. Працює тепло і з любов'ю, даючи мистецькі оригінальні розв'язання задач. Активно веде громадсько-політичну роботу. Парторг інституту»⁶. Така зразкова студентка могла не вступити до КДТІ в 1934 році лише в одному випадку – була вагітна. Це цілком імовірно, адже їй було 28 років.

У 1934 р. до театального інституту вступили колишні кіноактори. Одна з них, Клавдія (Клара) Радюк, згадувала: «Я й кілька моїх товаришів пішли в театральний і витримали іспити, але тільки троє з нас були прийняті на перший курс із другого»⁷. Проте К. Радюк помилилася, що й не дивно, адже ці спогади були шістдесятитрирічної давнини. Серед 27 студентів-першокурсників було принаймні п'ять колишніх студентів-кіноакторів КДІКу:

1. Беринська Гітя Царівна⁸;
2. Герценштейн (Герусиштейн) Борис Маркович⁹;
3. Радюк Клара Афанасіївна¹⁰;
4. Райко Михайло Васильович¹¹;
5. Фрідкіна Роза (Розалія) Ісааківна¹².

На перший акторський курс Київського театального технікуму в 1934 р. вступила Едігей Наталка Миколаївна¹³.

Серед студентів другого кіноакторського курсу КДІКу був учасник «гуртка творчообдарованих» Іван Копилов, який потрапив до школи кіноакторів на Київській кінофабриці.

Одним зі студентів, який міг потрапити в результаті цієї реформи до КДТІ з КДІКу, міг бути В. І. Івченко. Хоча не виключена й можливість його навчання в Харківському театральному інституті. Після переведення Віктор Івченко з'явився у списках студентів 3 курсу українського відділення 1935–1936 навчального року під номером 4 («Івченко Віктор Іларіонович, 1912 року народження, родом з м. Богодухів, українець, член КСМ, неодружений, член колгоспу, проживає у гуртожитку»¹⁴). Під шостим номером у цій групі була згадана Наталія Григорівна Кандиба.

Доцільно зауважити, що В. Івченко був відмінником. Так, у списках студентів, які висувалися на персональну стипендію театального інституту, фігурує студент 3 курсу Івченко¹⁵.

У списках останнього для Віктора Івченка 1936–1937 навчального року серед студентів 4 курсу зазначено його прізвище¹⁶. Імовірно, талановитий студент-режисер у 1933–1934 році здобув освіту в інституті мистецького спрямування, аби згодом продовжити освіту в КДТІ. У «Книзі списків особового складу студентів університету (денне відділення) 1925–1959 роки»¹⁷ прізвище Івченка зазначене серед студентів другого курсу 1934–1935 навчального року Всеукраїнського державного театального інституту, проте невідомо, з якого інституту потрапив цей студент. Найімовірніше, Віктор Іларіонович Івченко перший рік навчався на кінорежисера в КДІКу.

Чому ж тоді Івченко не згадував про своє навчання на першому курсі художнього факультету КДІКу? Очевидно, йому неприємно було згадувати про те, як його примусили залишити навчання на кінорежисера в одному інституті та скласти іспити, аби здобути фах театального режисера, в інший.

Зауважимо, що після фактичного знищення під виглядом реорганізації художнього факультету КДІКу більшість випускників намагалися не згадувати про навчання в цьому інституті.

Крім того, під час навчання з Івченком відбулася надзвичайно неприємна подія, що ледве не коштувала йому життя. У голодні тридцяті роки у всіх інститутах постійно проводили т. зв. чистки й перевірки анкет з метою з'ясування, хто зі студентів приховує своє справжнє соціальне походження. Секретар комсомольської організації КДІКу Я. Мардерер у красномовній статті «Комсомол кіноінституту готує надійну зміну» писав: «Вже у нашому інституті ми мали випадки, коли частина студентів під впливом ворожої нам ідеології почала на політгодинах вести свою розкладницьку роботу. Дрібнобуржуазними виступами на одній з таких політгодин на вечірньому робітничому факультеті, під час проробки нашої п'ятирічки студент Зорянський єхидно заявив лекторові: "Ви кажете, що ми повинні напружити свої сили на виконання завдань, але чи знаєте ви, що навіть Форд для поліпшення праці змазує свої машини маслом, а ми людей маслом не мажемо". І от, замість відсічі й правильної відповіді один комсомолец заявляє: "Тов. Зорянський має рацію, бо Магеллан, відкриваючи Індію, досяг своєї мети через те, що його люди були ситі, а ви хочете, щоб ми досягли своєї мети голодні". Біда, безперечно, не в тому, що товариші задають питання, а в тому, що ці "Зорянські" задають питання навмисно для того, щоб заплутати вірне розуміння політичних питань. Зрозуміло, наш осередок скерував свій вогонь на такі дрібнобуржуазні тенденції»¹⁸.

Достеменно невідомо, чи виголошував студент Івченко дрібнобуржуазні висловлювання. Можливо, хтось із менш талановитих студентів захотів усунути успішнішого суперника. На Віктора Івченка написали донос, в якому зазначалося, що він з куркульської сім'ї. Перевірити соціальне походження свого друга поїхав комсорг інституту.

Для того, аби осягнути специфіку тогочасних життєвих умов, наведемо враження очевидця тих подій: «Вулиці опустіли, скрізь відчувається якийсь застій, що нагадує місцевість після військових подій, великої епідемії або стихійного лиха, що опустошила як зовнішні ознаки життя, так і внутрішні. Вулиці позаростали бур'янами,

людей дуже мало видно. Ті, що зустрічаються по дорозі мають понурий пригнічений вигляд, як правило, всі обшарпані. Погляди кидають на зустрічних ворожі, підозрілі і непривітні. Стараються ховатися від очей. Подвір'я запусчені. Велика кількість дворів зовсім зруйновані й виглядають пожарищами, але без чорних обгорілих стовпів. Частина напівзруйнованих. Колись вони, напевне, належали тим, що їх розкуркулювали, як глитаїв, як твердо здавців, як інших ворожих елементів. Але ті подвір'я, де зараз живуть чи то колгоспники, чи то одноосібники теж мають запусчений вигляд. Переважна більшість господарських будівель пустують, деякі з них починають руйнуватися»¹⁹.

Батьки Івченка, незважаючи на скрутні часи, позичили гроші, аби гарно пригостити товариша сина, а той після повернення доповів, що Івченко – дійсно куркульський син. Віктор не зміг винести такого наклепу й зради, тому вирішив покінчити життя самогубством. Майбутнього актора, сценариста, режисера театру та кіно і, найголовніше, видатного українського кінопедагога, одного із засновників факультету кінематографії при Київському театральному інституті врятували. Однак багато талановитих, працюючих і чесних молодих митців було зломлено морально й навіть знищено фізично.

У КДІКу одним із таких студентів став М. Д. Семененко, який «при вступі до комсомолу, а також до технікуму і до інституту, завжди в анкетах писав, що він селянин, завжди уникаючи пред'явлення довідки про соціальне походження [...]. Загальне зібрання ячейки КСМ виключило Семененка з комсомолу»²⁰. За «затаювання свого соцпоходження при вступі до ВИШу» виключали не лише з комсомолу, але й, що показово, із розміщенням витягу із наказу в студентській газеті відраховували «зі складу студентів, як класово чужий елемент»²¹.

Зрозуміти подальшу долю вигнаних з інституту можна завдяки нещодавно розсекреченому щоденникові репресованого Дмитра Заволоки: «Вмер Іван Пінчук. Для мене це була несподівана і, як не дивно, тяжка новина. Я був впевнений, що в Івана в майбутньому буде великий інженер. Але доля його була не з щасливих. З інституту його викинули, як сина куркуля, хоча по суті його батько і не був куркуль, а був власник-кустар. Після цього він пішов до армії, де захворів. Повернувся додому і на пожарищі,

на руїнах свого батьківського двору, без догляду, без достатньої їжі – сконав. Шкода, шкода. Він не чужий був для революції, для соціалістичного будівництва»²².

Зважаючи на «посилення класової боротьби», у вересні 1931 року потрапити до КДІКу могли лише робфаківці, хоча офіційна версія була дещо іншою: «Цього року осінній прийом до кіноінституту через обмеженість місць буде закритим, цебто прийматимуть лише тих студентів, які закінчили робфак»²³. Завдяки такій концепції студенти другого набору до Київського кіноінституту стовідсотково були «політично правильними», проте не завжди талановитими. Такі «активісти» вважали за честь друкувати в інститутській газеті «Кінокадри» статті на кшталт «Аполітичним, діляцьким, антикомуністичним настроєм нема місця в стінах пролетарського Кіно-ВИШУ», в яких писали, що «вивчення марксо-ленінської теорії та біжучої політики є складова частина навальних планів Кіноінституту. Кожен студент, кожен майбутній пролетарський фахівець мусить знати постанови партії ухвали з'їздів тощо. Кожен студент, що його готує радянський ВИШ, повинен насамперед бути громадським робітником, носієм думок партії, думок радянської влади»²⁴.

Неприємна подія відбулася і в житті Суламіф Цибульник – ще однієї студентки кінорежисерського курсу, на курс старшої, ніж Івченко (в 1934 р. залишилася довчатися в КДІКу). Вона тільки одного разу, у власній автобіографії 25 жовтня 1964 року (зберігається в архіві Національної кіностудії художніх фільмів ім. Олександра Довженка), зізналася: «у 1934 році мене виключили з комсомолу за заявою групи наклепників, що лютували в Інституті. Міськком комсомолу відновив мене, оскільки всі пред'явлені мені звинувачення були визнані наклепницькими»²⁵.

Студентська газета КДІКу «Кінокадри», як, до речі, і документація цього інституту обривається 1932 роком. Попри це, найімовірніше неприємна для Івченка подія сталася саме у КДІКу. У такій ситуації стає зрозумілим, чому він жодного разу не згадав про своє навчання в цьому інституті.

Віктор Івченко чудово знав про діяльність режисерської лабораторії О. П. Довженка на Київській кінофабриці (РЛККФ), оскільки один із режисерів-лаборантів Юрій Васильович Нікітін

викладав у нього «Художнє слово». Під час весняної сесії 1935–1936 року на залік з художнього читання студент третього курсу В. Івченко підготував уривок з «Голого короля» Г. К. Андерсена, а Наталка Кандиба – уривок з «Тараса Бульби» М. В. Гоголя²⁶.

На початку 1937 року студента четвертого курсу Віктора Івченка наказом № 145 від 3 січня 1937 р. відрахували з інституту за хуліганство. У цей час Івченка також виключили з комсомолу. Лише через два місяці та 17 днів, 20 березня 1937 р., одного з найкращих студентів 4 курсу поновили. Наказ було написано олівцем, а всі інші накази – зеленим чорнилом, однак наказ стосовно звільнення Івченка не стерто. Тобто людина, яка вела журнал наказів розуміла, що його звільнено неправильно, але після відновлення все-таки побоялася стерти цей прикрий напис²⁷. Не виключено, що біди Івченка були пов'язані з наклепом стосовно куркульського походження.

Після чорної смуги йде біла, а тому через кілька місяців після прикрого інциденту Віктор Іларіонович Івченко з відзнакою закінчив Київський державний театральний інститут (КДТІ).

З 1937 по 1953 рік Віктор Івченко працював режисером Українського драматичного театру ім. М. Заньковецької в Запоріжжі та Львові. З «червоним» режисерським дипломом КДТІ Івченко легко ввійшов до трупи театру, блискуче зігравши декілька ролей, проте продовжував мріяти про режисерську роботу.

Як згадував Борис Романицький, який очолював у той час театр: «На практичній роботі побачив його хист як режисера та ерудицію в цій справі. Він, як ніхто з молодих режисерів, умів спілкуватися з актором, розумів його і був дохідливим у своїх режисерських бажаннях. Ставало очевидним, що такий молодий режисер зуміє захоплювати акторів і вести їх за собою»²⁸.

Після розмови з Борисом Романицьким, Володимир Івченко став його асистентом, а згодом йому навіть запропонували самотужки поставити виставу. Проте замість цього Івченко просить дозволу почати роботу з посади інспектора сцени. Багато хто не зрозумів молодого режисера, який намагався опанувати театральне мистецтво «знизу», осягнути всі його щаблі.

Б. Романицький як проникливий педагог

відчув прагнення молодого режисера й робив усе, аби полегшити його перші кроки в мистецтві. Справжнім уроком для Віктора Івченка став вчинок його «хрещеного батька» Бориса Романицького, який розпочав репетирувати одну п'єсу, провівши весь період «за столом» і раптово «захворів». І ставити п'єсу вже як режисеру-постановнику довелося Вікторові Івченку.

Коли Івченко закінчував свою першу театральну постановку, Романицький так само раптово одужав і тактовно допоміг порадами молодому режисерові. Тільки через довгий час Віктор Івченко дізнався, що хвороба художнього керівника була педагогічним засобом. «Отак, – говорив Івченко, – і починав працювати під рукою майстра...»²⁹

Віктор Іларіонович назавжди запам'ятав цей урок людяності та педагогічної етики і намагався все своє подальше життя допомагати молодим митцям у їхньому становленні: «Я хотів, щоб частка того доброго, що я відчуваю в собі, проросла в них»³⁰.

За словами доньки Віктора Іларіоновича, студенти були його дітьми, він все про них знав, постійно про них піклувався, двері його квартири завжди були для них відчинені. Переживши в тяжких матеріальних умовах війну, Віктор Івченко завжди допомагав іншим (насамперед студентам) не тільки добрим словом, але й матеріально: лише в нього у важкі години можна було позичити гроші, навіть якщо це були його останні. Віктор Іларіонович мав надзвичайну інтуїцію: зустрівши на студії чи в інституті людину, по очах міг зрозуміти, що їй потрібно, і дуже тактовно дати якусь копійчину так, щоб не образити цю людину, від серця пропонував їй свою допомогу.

Серед спогадів про перехід до кінематографу існує цікава історія. На одній з нарад у Києві в 1953 р. Олександр Степанович Левада, на той час заступник міністра кінематографії УРСР, жартома запитав: «А в кіно скоро підеш?». Вистава Віктора Івченка «Вій, вітерець» за п'єсою Я. Райніса вже тоді вважалася театральною класикою. Та незважаючи ні на що, сорокарічний митець круто повертає свою долю і переходить працювати в кіно, – писав В. Горпенко. – Значить, чогось не вистачало цій невгамовній людині. Думається, однією з причин такого рішучого вчинку була внутріш-

ня потреба говорити, за його словами, «більш масштабно», маючи на увазі як широту охоплення подій, так і широту впливу художньої ідеї. В усякому разі пізніше саме так він визначить одну з головних особливостей кіно – можливість говорити масштабно!»³¹. Віктор Івченко відповів Олександрові Леваді, що згоден хоч зараз. Зважаючи на оприлюднені дані про навчання В. Івченка на курсі кінорежисерів КДІКу, стає зрозумілим, чому саме йому запропонували перейти з театру в кінематограф.

У цей час в українське кіно прийшли молоді, обдаровані режисери й актори з майстерні Ігоря Андрійовича Савченка у ВДІКу, зокрема Марлен Хуцієв, Фелікс Миронер, Олександр Алов і Володимир Наумов, та «перший призов» режисерів з театру.

Так, у 1953 р. Віктор Іларіонович Івченко, досить відомий театральний режисер, заслужений артист України, залишив театр, в якому пропрацював не один рік, і почав опановувати мистецтво кінематографу на Київській кіностудії художніх фільмів.

У цей час готувався до запуску у виробництво фільм «Доля Марини» за сценарієм молодого кінодраматурга Лідії Компанієць. Вже було визначено одного з постановників майбутнього фільму: ним став колишній випускник режисерського факультету КДІКу Ісаак Шмарук, який дотепер працював асистентом режисера чи другого режисера в інших постановників. Другим режисером-постановником став Віктор Івченко. Цей дебютний симбіоз двох режисерів виявився досить вдалим у багатьох відношеннях.

У цьому фільмі, одному з перших у 50-і роки, увагу було акцентовано на приватному житті головної героїні, її коханні й пов'язаних з ним переживаннях. На жаль, звична життєва ситуація: кохання згасає і чоловік залишає дружину. Проте авторам вдалося відійти від шаблонності завдяки глибокому аналізу психологічних підвалин людських стосунків.

В особистій драмі головної героїні фільму Марини Власенко глядачів полонила щирість почуттів, душевне багатство, що контрастувало з егоїзмом, пихою та відсутністю поваги до людей її чоловіка Терентія. Глядачам дуже сподобався образ Марини, яку зіграла маловідома на той час актриса обласного театру К. Литвиненко. Вона була настільки переконливою, що впродовж ще досить тривалого часу після виходу

на екрани «Долі Марини» пошта с. Лебедівки Немирівського р-ну Вінницької обл., де за сюжетом жила головна героїня, була переповнена листами на її ім'я. Цікаво, що Марині Власенко писали, немов добрій знайомій, висловлюючи свої почуття: радили, співчували, ділилися власними секретами не тільки дівчата й жінки, але й чоловіки.

На II З'їзді радянських письменників Сергій Аполінарійович Герасимов сказав багато хороших слів про «Долю Марини». У пресі також було чимало позитивних відгуків про фільм, хоча не минули й огріхів, перш за все стосовно значної частки театральності у фільмі.

Схвально оцінив фільм Івченка й Олександр Довженко у своїй лекції, прочитаній на семінарі кінорежисерів у Болшеві 8 листопада 1954 року: «Чим приваблює “Доля Марини”, що користується на селі великим успіхом? Глядач доповнює картину своїми власними, йому приємними думками, що жінка, яка залишилася в селі, виходить переможницею, а той, хто утік у місто, знехтував усім, програє»³².

Після першої перемоги були й невдачі – опануванню кінорежисерської специфіки інколи заважав театральний досвід. Як згадував сам Віктор Іларіонович Івченко: «Перша самостійна моя робота – “Назар Стодоля”. Фільм-спектакль. Багато в чому там ще тільки прицілювався... Ця робота не принесла мені задоволення»³³.

В. Г. Горпенко писав: «Не хотілося б заради ювілею малювати такий собі ідеальний портрет впевненого й удачливого майстра. Він був людиною – самолюбивою, часом жорсткою. Болюче сприймав невдачі, гірко ображався, коли його позбавляли можливості робити бажане»³⁴.

Потом і кров'ю давалися перші кроки в кінорежисері: створений за романом О. Андрєєва «Широка течія» фільм «Є такий хлопець» «зліязики» після його виходу на екрани перейменували на «Нема такого хлопця». В. І. Івченко з гіркотою згадував: «Перепало за нього і від глядачів, і від критики... справедливо, зрештою»³⁵. Про фільм В. Івченка «Здравствуй, Гнате!» Н. Лордкіпанідзе написала як про дивну картину, де, окрім невибагливого смаку, з яким було зроблено сцени в концтаборі, були «погано загримовані під виснажених полонених актори»³⁶.

Можливо, не потрібно згадувати творчі прорахунки Віктора Івченка, але для цілісного пор-

трета справжнього майстра, яким, безперечно, він є, це не буде недоліком, а навпаки, дозволить краще зрозуміти мотиви багатьох його вчинків.

В. Івченко ніколи не шукав легкі шляхи в мистецтві та житті. Щоб залишатися майстром, потрібно багато працювати над собою – в декілька разів старанніше, ніж працюють інші, тим паче твої учні.

Можливо, саме завдяки своїм першим помилкам Віктор Івченко стільки уваги приділяв кіноосвіті, саме завдяки цьому він стояв біля витоків кінофакультету, щоб майбутні покоління кінорежисерів не повторювали помилки, а вчилися на, хай інколи й гіркому, але досвіді своїх вчителів.

Попри всі перешкоди, перемог було більше. І найкращою з них було заснування кінофакультету в Київському театральному інституті мистецтв, де з 1961 р. до останніх днів свого життя (режисер передчасно пішов із життя в 1972 р.) він викладав³⁷. Івченкові довелося на власному досвіді – від падінь до злетів, від фільму до фільму – опановувати специфіку кінорежисерської режисури. Доцільно відзначити, що виховуючи інших, він завжди навчався сам.

Виплекана В. І. Івченком плеяда талановитих митців не лише продовжила справу свого вчителя на знімальному майданчику та театральних підмостках, але і, як зокрема доктор мистецтвознавства, проф. В. Г. Горпенко, досить успішно навчає студентів секретів аудіовізуальних мистецтв.

¹ Склад студентів Музично-драматичного інституту ім. М. Лисенка за 1933–1934 навчальний рік. – ДАК. – Ф. 1193, оп. 2, спр. 60, арк. 28.

² Стенограма вечора пам'яті кінорежисера С. М. Цибульник. – К., 1997. – С. 7.

³ ДАК. – Ф. Р-1193, оп. 2, спр. 77, арк. 1 зв.

⁴ ЦДАГО України. – Ф. 263, оп. 1, спр. 58835. – Т. 2. – Арк. 76.

⁵ ДАК. – Ф. Р-1193, оп. 2, спр. 77, арк. 1 зв.

⁶ Там само. – Спр. 75, арк. 7.

⁷ Стенограма вечора пам'яті... – С. 7.

⁸ ДАК. – Ф. Р-1193, оп. 2, спр. 77, арк. 4 зв-5.

⁹ Там само. – Спр. 76, арк. 5.

¹⁰ Там само. – Спр. 77, арк. 5 зв-6.

¹¹ Там само. – Спр. 77, арк. 5 зв-6.

¹² Там само. – Спр. 76, арк. 17.

¹³ Там само. – Спр. 77, арк. 23 зв.-24.

¹⁴ Статистичні дані про викладачів і студентів за 1935–1936 навчальний рік. – ДАК. – Ф. 1193, оп. 2, спр. 76, арк. 7.

¹⁵ Список студентів Театрального інституту, які висуваються на персональну стипендію. – ДАК. – Ф. 1193, оп. 2, спр. 75, арк. 6.

- ¹⁶ Склад студентів Державного театрального інституту й технікуму на 2 півріччя 1936–1937 навчального року. – ДАК. – Ф. 1193, оп. 2, спр. 80, арк. 12 зв.
- ¹⁷ Книга списків особового складу студентів університету (денне відділення) 1925–1959 роки. – Архів КНУТКТ ім. І. К. Карпенка-Карого. – Арк. 244.
- ¹⁸ *Мардерер Я.* Комсомол кіно інституту готує надійну зміну // *Кіно*. – 1930. – № 23–24.
- ¹⁹ *Заволока Д.* Щоденник. – ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 49905Ф, арк. 52.
- ²⁰ Семененкам не місце в комсомолі: [Ред. ст.] // *Об'єктив*. – 1931. – 4 черв.
- ²¹ Витяг з наказу № 24 від 2 березня 1932 р. // *Кінокадри*. – 1932. – 16 берез.
- ²² *Заволока Д.* Щоденник. – Арк. 36.
- ²³ *Кіногазета* (Харків). – 1931. – Друга декада вересня. – С. 2.
- ²⁴ Г. 3-й. Аполітичним, діляцьким, антикомуністичним настроям нема місця в стінах пролетарського Кіно-ВИШУ // *Кіногазета* (Харків). – 1931. – Третя декада квітня. – С. 3.
- ²⁵ *Цибульник С.* Автобіографія 25 жовтня 1964 року. – Архів Національної кіностудії художніх фільмів Олександра Довженка. – Ф. 670, оп. 1-л., спр. 5124, арк. 5.
- ²⁶ ДАК. – Ф. Р-1193, оп. 2, спр. 73, арк. 51.
- ²⁷ Там само. – Спр. 79, арк. 9 зв-10.
- ²⁸ *Заньківчани*. – К., 1972. – С. 39.
- ²⁹ *Крижанівський Б., Новиков Ю.* Віктор Івченко. – К., 1976. – С. 10.
- ³⁰ *Слободян В.* Кіноактор і сучасність. – К., 1987. – С. 25.
- ³¹ *Горпенко В.* Уроки, здобуті в дорозі. До 70-річчя з дня народження В. І. Івченка // *Культура і життя*. – № 46. – 1982. – С. 5.
- ³² *Довженко О.* Бесіда-лекція, прочитана на семінарі кінодраматургів у Болшеві 8 листопада 1954. – РДАЛМ. – Ф. 2081, оп. 1, спр. 537, арк. 33.
- ³³ *Крижанівський Б., Новиков Ю.* Віктор Івченко. – К., 1976. – С. 28.
- ³⁴ *Горпенко В.* Уроки, здобуті в дорозі. – С. 5.
- ³⁵ *Крижанівський Б., Новиков Ю.* Віктор Івченко. – С. 40.
- ³⁶ *Известия*. – 1962. – 28 листоп.
- ³⁷ ДАК. – Ф. Р-1193, оп. 1, спр. 719, арк. 113.

Список скорочень

- ГДА СБУ – Галузевий державний архів Служби Безпеки України.
- ДАК – Державний архів м. Києва.
- КДІК – Київський державний інститут кінематографії.
- КДТІ – Київський державний театральный інститут.
- КНУТКТ – Київський національний університет театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого.
- РДАЛМ – Російський державний архів літератури і мистецтв.
- РЛККФ – Режисерська лабораторія Київської кінофабрики.
- ЦДАГО – Центральний державний архів громадських об'єднань України.

Статья посвящена исследованию процесса становления выдающегося украинского режиссера театра и кино Виктора Иларионовича Ивченко как педагога и художника; определены факторы, которые повлияли на формирование его педагогических взглядов.

Ключевые слова: *Виктор Иларионович Ивченко, становление кинообразования в Украине, кинорежиссер.*